



Hermann Schlegel (1804-1884) keldergraf 117B, vak B
Ornitholoog en directeur van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie

Personalialia

Geboren: 10 juni 1804 te Altenberg (Duitsland)

Zoon van: Johann David Schlegel en Johanna Rosina Seiler

Huwelijken: (1) Cornelia Budding op 22 juni 1837 te Oegstgeest;

(2) Albertine Catharina Petronella Pfeiffer op 11 februari 1869 te Utrecht

Overleden: 17 januari 1884 te Leiden

Begraven: 21 januari 1884

Samenvatting

Hermann Schlegel wordt in 1804 te Altenberg geboren. Hij krijgt een degelijke opvoeding en raakt op jonge leeftijd geïnteresseerd in de natuurlijke historie. Hij is een uitstekende leerling, die buiten schooltijd met veel plezier tekenlessen volgt. De ornithologie heeft zijn speciale interesse.

Als Hermann zestien jaar is, is zijn schoolopleiding klaar en wil hij de natuur gaan bestuderen. Zijn vader ziet daar echter geen brood in en Hermann gaat dan maar in het bedrijf van zijn vader werken. Dit bevredigt hem niet en hij besluit om toch natuurhistorisch onderzoeker worden.

Hij verlaat in 1822 Altenberg, gaat naar Dresden, waar hij werk vindt en in zijn vrije tijd vogels bestudeert. Maar ook hier bevalt zijn baan hem niet en Hermann gaat naar Wenen, waar hij werk vindt in het *Naturaliën Kabinett*. Hier is Schlegel goed op zijn plaats en wordt hij gewaardeerd. Maar als protestant krijgt hij geen vaste betrekking.

Begin 1825 kiest hij daarom voor het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie in Leiden, waar hij wel een vaste baan kan krijgen. Hermann vergroot er zijn natuurkundige kennis door colleges aan de Leidse universiteit te volgen.

Schlegel wordt conservator en directeur Temminck is zeer ingenomen met deze nieuwe medewerker, die ook het nodige publiceert. Hermann is ook lid van de Leidse schutterij en doet in 1830 mee met de Tiendaagse Veldtocht.

In 1837 trouwt hij met Cornelia Buddingh, met wie hij vier kinderen krijgt, waarvan er twee op zeer jonge leeftijd overlijden. De ouders nemen de scholing van de overige twee kinderen voor hun rekening.

Schlegel heeft ook contact met de Japan-specialist Von Siebold, een vriend van Temminck, en maakt diverse dienstreizen. In Jena ontvangt hij een eredoctoraat.



Portret Hermann Schlegel

Herman ziet uit naar het vertrek van Temminck, die hij hoopt op te volgen en waarna hij zijn eigen plannen over de inrichting en koers van het museum kan bepalen. In 1857 is de gezondheid van Temminck dermate verzwakt, dat er moet worden uitgezien naar een opvolger. Schlegel en Van der Hoeven, hoogleraar natuurlijke historie, zijn de twee kandidaten. Na een slepende benoemingsprocedure wordt Van der Hoeven 'opperdirecteur', een erefunctie, en Schlegel de eigenlijke directeur. Een paar jaar stapt Van der Hoeven teleurgesteld op.

Hermann reorganiseert de collecties en weet kostbaar materiaal voor het museum te vergaren. Ook blijft hij wetenschappelijke artikelen publiceren. Het museum, dat aan het Rapenburg is gevestigd, groeit uit zijn jasje en Schlegel doet pogingen om op een nieuwe locatie een onderkomen te vinden. Het zal echter tot bijna dertig jaar na zijn overlijden duren voordat dit nieuwe onderkomen aan de Raamsteeg wordt gerealiseerd.

In 1864 overlijdt zijn vrouw Cornelia; Hermann hertrouwt vijf jaar later met Albertine Pfeiffer. Rond 1875 gaat Hermanns gezondheid achteruit. Hij komt nog wel in het museum en stelt nog een catalogus van de voorwerpen in het museum samen. Hermann Schlegel overlijdt op 17 januari 1884, negenenzeventig jaar oud.

Volledige versie

Ouderlijk gezin

Hermann Schlegel wordt op 10 juni 1804 in de Saksische plaats Altenberg geboren als oudste van de elf kinderen, die Johann David Schlegel (1769-1850) en Johanna Rosina Seiler (?-1869) samen krijgen.

Hermann wordt door zijn vader streng opgevoed. De dag begint om vijf uur 's ochtends en eindigt meestal pas omstreeks 22 uur. Deze uren worden voor het grootste deel gevuld met studeren. Vlijt en stiptheid is het parool en Hermann zal hier zijn hele leven aan vasthouden.

Zelf zegt Hermann hier het volgende over: *"De strengere bepalingen waren samengevat in de grondbeginselen van een blinde gehoorzaamheid, volkomen onderdanigheid en onvermurwbare gestrengheid. Aan de andere kant stond mijn vader mij, zoveel hij vermocht, leerzaam terzijde; maakte mij op alles opmerkzaam, zette mij voortdurend tot nadenken aan, en wijdde mij in vele zaken in, die een knaap anders vreemd blijven"*.



Plaquette op het geboortehuis van Schlegel (Kesselstrasse, Altenberg)

Schoolopleiding en interesse in de natuur

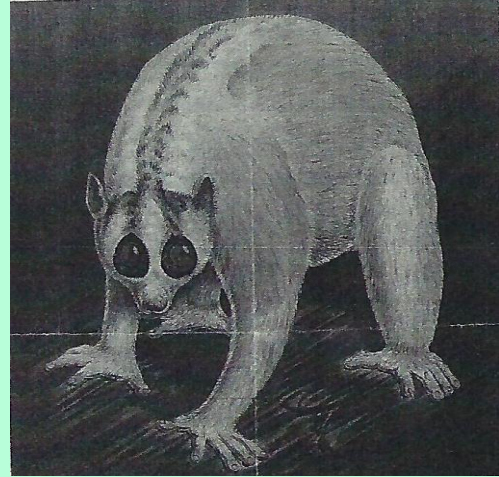
Hermann bezoekt in Altenberg de internaatschool van de garnizoenspredikant dr. Gotthold, het *Börnerschen Knabeninstitut*. Hij is een van de beste leerlingen van

de school, maar krijgt ook diverse aanvaringen met docenten, wanneer hij meent dat hem onrecht wordt aangedaan. Zijn vader moet hem diverse keren van school laten ophalen vanwege wangedrag. Zo gooit hij een keer een bijbeltje naar de godsdienstleraar; een andere keer wordt hij opgesloten in het leslokaal waarna Hermann op de wanden een karikatuur tekent van een docent en diens vrouw.

Hermann krijgt, buiten de schooluren om, tekenles van de tekenleraar van het gymnasium, prof. Karl Schmidt. Hermann heeft hier zijn hele leven plezier van gehad. Zijn liefde voor de natuur heeft hij van zijn vader, die als hobby vlinders ving en prepareerde, en van zijn opa Seiler, die een boerderij had waar Hermann regelmatig - vooral in vakanties - te vinden was.

Door een boekgeschenk van zijn vader, *Naturgeschichte Deutschlands*, wordt Hermanns interesse voor de ornithologie gewekt. Hij begint roofvogels te houden en probeert zelfs een valk af te richten.

Hermann komt in contact met de dichtbij Altenburg wonende predikant Brehm, de 'Vogelpastor', een van de belangrijkste ornithologen van dat moment in Duitsland. Brehm is onder de indruk van Hermanns kennis.



Tekening van Hermann Schlegel
(Stenops Kukang van Java)

De moeraszanger (Calamodyta palustris)

Hermann en ds. Brehm horen op een zaterdag in de tuin van de pastorie een vogeltje fluiten. Hermann beweert dat het een moeraszanger is, een moeilijk te bejagen vogeltje. Brehm is het niet met hem eens dat dit de zang van een moeraszanger is. De dag daarop vervult de pastor zijn zondagsplicht. Hermann schiet het vogeltje en loopt er de kerk mee binnen op het moment dat de predikant zijn preek aan het afronden is. Brehm ziet het vogeltje in Hermanns hand, sluit zijn preek af en nodigt de aanwezigen uit om in de pastorie koffie te komen drinken. Daar toont Hermann het vogeltje en Brehm zegt: "Gij hebt gelijk, ik heb dit soort nooit geschoten en bezit ze niet in mijn collectie. Kom in mijn armen, in u zit een echte naturalist".

Eerste baan

Rond zijn zestiende jaar verlaat Hermann Schlegel de internaatschool. Vader Johann laat zijn zoon vrij in de keuze van een studie, maar tot Hermanns ontsteltenis is daarbij de studie van de natuur uitgezonderd; zijn vader is ervan overtuigd dat daar geen behoorlijk bestaan mee is op te bouwen.

Hermann ziet af van studeren en besluit om in zijn vaders bedrijf te gaan werken, een zaak in het vervaardigen van koperen ornamenten. Hij gaat er de correspondentie en de boekhouding verzorgen. In zijn vrije tijd verdiept hij zich verder in de natuurlijke historie. Maar Hermann is ontevreden over zijn toekomstperspectief; hij wil per se natuurhistorisch onderzoeker worden.

Vertrek uit Altenberg

Daarom verlaat hij in 1822, 17 jaar oud, Altenberg, na van zijn moeder en oma Seiler in het geheim *'een beurs, goed gespekt met ringetjesdukaten en oude munten'* ontvangen te hebben.

Hermann gaat te voet naar Dresden, waar hij bij een voormalig medewerker van zijn vader, werk vindt. Ter plaatse zet hij zijn onderzoek van de natuur voort. Het is een gebied met vele vogelsoorten, die in Altenberg niet voorkomen. Maar het werk bevalt hem ook hier niet en hij besluit opnieuw te vertrekken.

Schlegel gaat naar Wenen, weer te voet, waar hij een baantje weet te vinden in het *Naturaliën Kabinett*. Hier voelt hij zich snel thuis. Ook als muzikliefhebber vindt hij het een voorrecht om in Wenen te verblijven.

Het bevalt Hermann dus goed in Wenen, al beseft hij dat het niet mogelijk is om een vaste positie te verkrijgen, omdat hij als protestant geen staatsbetrekking in Oostenrijk kan bekleden. Hermann wordt in het museum gewaardeerd, is ijverig en leergierig.

Naar Leiden

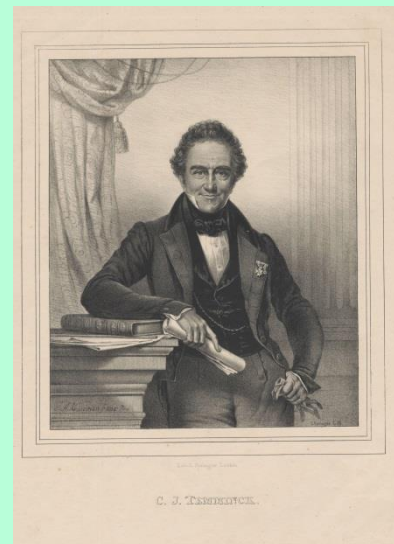
Begin 1825 brengt Von Schreibers, zijn directeur, Hermann op de hoogte van een verzoek van een collega uit Leiden, Coenraad Jacob Temminck (1778-1858). Temminck is directeur van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie en vraagt: *'of er misschien in Wenen een jong, wetenschappelijk mens te vinden zou zijn, die niet alleen in de dierkunde thuis was, maar ook praktische vorming bezat, onverschillig of hij zijn academische loopbaan al dan niet voleindigd had'*.

Hermann Schlegel ziet nu zijn kans om een vaste functie te bemachtigen in een museum dat nog maar kort daarvoor, in 1820, tot stand was gekomen uit het bijeenvoegen van collecties van natuurhistorische voorwerpen verspreid over heel Nederland.

Hermann is zich ervan bewust dat hij nog veel te leren heeft en bedingt dat hij aan de Leidse universiteit de nodige kennis mag opdoen. Ook bevalt het hem dat hij op de duur natuurkundige reizen mag ondernemen naar verre landen.

Schlegel heeft een probleem om direct naar Leiden af te reizen: hij krijgt een oproep om zijn militaire dienst in Saksen te komen vervullen. Als hij deze oproep naast zich neerlegt, kan dit hem zijn Duits burgerschap kosten evenals zijn aanspraak op hem eventueel toekomstige erfenissen.

Hermann reist terug naar zijn vader in Altenberg en overlegt met hem. Zijn vader weet te bewerkstelligen dat aan Hermann vrijstelling wordt verleend vanwege bijzondere omstandigheden, waarna hij met een gerust hart kan afreizen naar Leiden.



Portret Coenraad Temminck

De periode 1825-1830

Hermann komt op 25 mei 1825 in Leiden aan. Hij wordt hartelijk ontvangen door Temminck, de directeur van het natuurhistorisch museum, dat gevestigd is in de Hof van Zessen.¹ Schlegels komst naar het museum is nodig vanwege het vertrek van conservator Heinrich Boie naar Nederlands-Indië. Zijn officiële functie is preparateur voor een salaris van f 400 per jaar.

Het is Hermanns eerste doel om een vaste aanstelling te verkrijgen. Naast zijn werk als preparateur toont hij zich ook een uiterst bekwaam tekenaar en zijn werk wordt zeer gewaardeerd. Eind 1827 volgt een promotie tot 'conservator voor de Vertebrata, Osteologie en Fossielen' met een jaarwedde van eerst f 800, die na al een jaar werd verhoogd naar f 1.400.

Herman neemt diverse initiatieven, werkt hard en schrikt niet terug voor nieuwe taken. Wel is zijn animo voor veldonderzoek in Nederlands-Indië sterk afgenomen, wat zeker te maken zal hebben met het overlijden in korte tijd van vier veldonderzoekers, waaronder Heinrich Boie. Bovendien smeekt Temminck hem om in het museum te blijven. Hier ligt ook de verklaring voor de voorspoedige ontwikkeling van Hermanns carrière.

Schlegel is ook wetenschappelijk actief: hij publiceert enige artikelen over slangen, de vogeltrek en de koekoek ('*Welke reden kan de Schepper wel gehad hebben om den koekoek door de langdurigheid van de tijd om zijne eieren te leggen, het opvoeden van zijn eigen jongen te ontzeggen?*'). Voor de laatste twee publicaties ontvangt hij de gouden Ereprijs van de Hollandse Maatschappij der Wetenschappen. In oktober 1830 schrijft hij zich in als student bij de universiteit. Het is onduidelijk welke colleges hij precies heeft gevolgd.



Heinrich Boie

Hermanns streven is om het museum in te richten naar eigen inzicht en om ook een positie aan de universiteit te verwerven. Voor het eerste staat Temminck hem steeds meer in de weg en voor het tweede de hoogleraar Jan van der Hoeven (verderop komen we nog te spreken over het conflict tussen beiden). Tussen het museum en de universiteit zijn sterke banden: het toezicht op het museum is in handen van het College van curatoren van de universiteit.

Leidse Jagers en Tiendaagse veldtocht

In 1830 komt het zuidelijk deel der Nederlanden in opstand. Koning Willem I roept vrijwilligers, met name studenten, op om zich voor de krijg te melden. Schlegel, student en lid is van de stedelijke schutterij, sluit zich aan bij het *Korps Leidse Jagers*.

¹ Het Hof van Zessen was gelegen tussen Rapenburg en de Papengracht en in 1640 gebouwd naar ontwerp van Arent van 's-Gravesande.

Hermann vertrekt op 13 november 1830 met dit korps richting het zuiden. Het korps wordt achter de linie gelegd in afwachting van de strijd. Dit bevalt Hermann niet en hij keert op 23 februari terug in Leiden. Maar op 10 augustus van hetzelfde jaar krijgt hij het bevel zich onmiddellijk bij de commandant te melden voor de strijd die later bekend is geworden als de *Tiendaagse Veldtocht*. Begin september is Schlegel weer terug in Leiden.

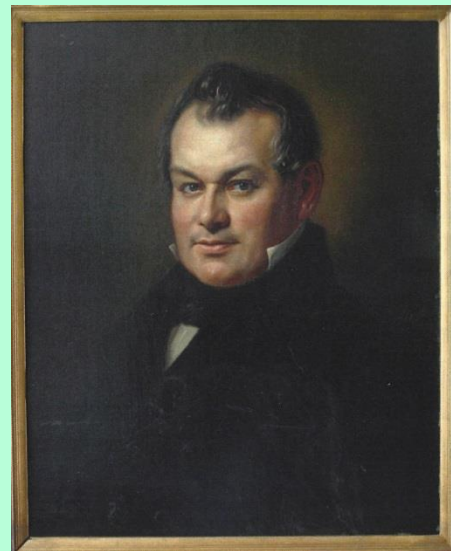
De periode 1831-1856

In 1831 maakt Schlegel kennis met Philipp Franz Von Siebold (1796-1866), een vriend van Temminck. Hermann werkt mee aan Von Siebolds *Fauna Japonica*, die in 1833 verschijnt. Dat Schlegel in wetenschappelijke kring hoog wordt aangeschreven, blijkt ook uit het eredoctoraat dat hij in 1832 ontvangt van de universiteit van Jena.

Hermann maakt in de dertiger jaren diverse dienstreizen: naar Parijs, Kopenhagen en München (alle in 1835), Düsseldorf (1836), nogmaals München (1836) en Parijs (1838). Hij is een gerespecteerd, internationaal erkend conservator. Dit is echter voor hem niet voldoende. Hermann beseft dat hij, zolang Temminck de leiding heeft, wordt belemmerd in zijn plannen voor de inrichting van het museum, waarin hij meer aandacht wil voor evolutionaire ontwikkelingen volgens de theorie van Darwin, waarvan hij een groot bewonderaar is. Schlegel heeft een museumopstelling voor ogen die de bezoeker voert langs de variaties van levensvormen.

In 1846 doet Schlegel mee aan een door het Teylers Genootschap uitgeschreven prijsvraag over de eisen waaraan natuurkundige tekeningen moeten voldoen. Zijn inzending, samengevat de 'tien geboden van Schlegel', wordt met goud bekroond en heeft volgens het huidige Leidse museum *Naturalis Biodiversity Center* nog steeds waarde voor het wetenschappelijk tekenen van dieren.

Rond 1850 baart Hermann zich zorgen over het opdrogen van de aanvoer uit Nederlands-Indië en over de voortschrijdende leeftijd van Temminck. Hij moet wachten op diens pensioen in de hoop Temmincks plaats te kunnen innemen.



Hermann Schlegel (1851)

Huwelijk en gezin

In 1831 maakt Hermann kennis met de dan 16-jarige Cornelia Buddingh (1815-1864). Na een lange verlovingstijd trouwt hij met haar op 22 juni 1837. Het echtpaar ontvangt van Von Siebold een pendule met de wens '*dat de klok maar veel gelukkige uren mocht slaan*'.

Het paar gaat op de Langebrug wonen en, na de geboorte van het eerste kind (Cecilia) in 1838, op de Maredijk, waar in 1840 zoon Gustav ter wereld komt. Daarna volgen nog Rudolph (geboren in 1842 en twee jaar later overleden) en Leander (1844). Kort daarna verhuist het gezin opnieuw naar een ruimer en gerieflijk huis aan

de Vliet, nr. 23. In 1854 wordt nog nakomertje geboren (Betsy), dat slechts één dag leeft. Cornelia regelt het huishouden en vergezelt haar man bij officiële gelegenheden.

Muziek speelt een grote rol in het gezin Schlegel. De ouders houden van zingen. Cornelia is lid van het koor van de Maatschappij voor Toonkunst en speelt ook gitaar. De nu nog kleine Leander zal later concertpianist en componist worden.

Hermann en Cornelia nemen ook de scholing van de kinderen voor hun rekening. Gustav wordt al vroeg voorbestemd voor een carrière als geleerde en zal sinoloog worden.

De gezondheid van Hermann laat te wensen over: hij heeft last van jicht, suikerziekte en hartklachten. Deze laatste klachten worden gelukkig verholpen door zijn broer Frans, die arts is en naar Leiden komt om zijn broer te helpen.

Conflict met Van der Hoeven (1857-1860)

In 1857 is de gezondheidstoestand van Temminck dermate verzwakt, dat er moet worden uitgezien naar een opvolger. Schlegel is een serieuze kandidaat, maar ook de hoogleraar natuurlijke historie, Jan van der Hoeven, heeft aspiraties.

Op 30 januari 1858 overlijdt Temminck op 79-jarige leeftijd. Hermann besluit zich tot het uiterste in te spannen om directeur te worden, maar beseft dat zijn positie zwakker is dan die van Van der Hoeven, die op goede voet staat met het College van Curatoren, de instantie die de nieuwe directeur moet voordragen aan de minister.

Dit College heeft grote moeite om tot een besluit te komen. Het moet rekening houden met de reputatie van Van der Hoeven, een gerespecteerd hoogleraar. Van der Hoeven claimt de directeursfunctie vanwege het *Organiek Besluit* uit 1815.² Schlegel is een voortreffelijk museumbioloog met een uitgebreid netwerk over de hele wereld.

Uiteindelijk geeft het College van Bestuur aan een lichte voorkeur te hebben voor Van der Hoeven, maar de minister is niet enthousiast om deze aan te stellen en vraagt het College van Bestuur zich nogmaals over deze kwestie te buigen.

Het College komt met een nieuw voorstel, dat de kool en de geit spaart. Bij Koninklijk Besluit van 16 juni 1858 wordt Van der Hoeven 'opperdirecteur' en Schlegel 'gewoon' directeur. Bovendien krijgt Hermann het recht de titel 'professor' te voeren. In de benoemingsbrieven wordt aangekondigd dat de taakomschrijving van beide functies nog volgt. Die komt op 21 januari 1859. Hermann wordt belast met de dagelijkse gang van zaken; de formele zaken regelt Van der Hoeven.



Jan van der Hoeven

² Artikel 95 van dit besluit: Het bestuur dezer Kabinetten [in casu: het museum] behoort aan den hoogleraar in de natuurlijke historie. Dit besluit was terzijde geschoven door een zakelijke transactie tussen het rijk en Temminck. Nu Temminck er niet meer was, vond Van der Hoeven dat hij aan de beurt was

Het personeel is op de hand van collega Schlegel en negeert Van der Hoeven, die Schlegel de opdracht geeft het museum te reorganiseren volgens de orde in het dierenrijk: van de laagste leefvormen opstijgend naar de hoogste. Schlegel geeft met redenen omkleed - hij beroept zich op taakomschrijving - geen uitvoering aan dit voornemen. Hierna speelt Van der Hoeven hoog spel. Hij verzoekt de minister de omschrijving aan te passen en als dat niet gebeurt zal Van der Hoeven ontslag nemen. De minister wijst het verzoek af en Van der Hoeven neemt ontslag. Hij trekt zich in zijn studeerkamer terug en zet tot aan zijn dood geen stap meer in het museum.

Hermann Schlegel ontvangt op 23 juni 1860 het volgende schrijven van het College der Curatoren:

Wij hebben de eer U, hooggeleerde, te kennen te geven dat bij Koninklijk Besluit van 16 juni 1860, nr. 61, aan den heer J. van der Hoeven, op zijn verzoek eervol ontslag is verleend uit de betrekking van Opperdirecteur van 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden, met dankbetuiging voor bewezen diensten door zijne Hooggeleerde in die betrekking bewezen, terwijl wij U uitnodigen, om U voorlopig met de functie van Opperdirecteur te willen belasten.

Kort daarop krijgt Schlegel een nieuwe taakomschrijving, waarin geen sprake meer is van Opperdirecteur. Hiermee is deze kwestie voor Hermann op een bevredigende wijze opgelost en kan hij het museum naar eigen inzicht gaan inrichten.

De periode 1861-1884

Nu Hermann het alleen voor het zeggen heeft, trekt hij nieuw personeel aan en reorganiseert hij de opstelling van de collecties. Hij heeft te kampen met een krap budget, probeert van alles om zijn plannen te realiseren, maar slaagt er niet in om al zijn ideeën te uit te voeren.

Wel slaagt Schlegel er in om natuurkundig reizigers, deels met privé-geld, aan te stellen, die Nieuw-Guinea bezoeken en objecten daarvandaan naar Leiden opsturen. Zo wordt het museum verrijkt met kostbaar materiaal.

Schlegel staat negatief tegenover de openstelling van het museum voor 'gewone' bezoekers. Hij ziet er slechts door stof en vuil beschadigde voorwerpen uit voortkomen. Naar zijn mening is het museum voor geleerden.

In zijn periode als directeur publiceert Hermann 68 artikelen, onder andere *De vogels van Nederland beschreven en afgebeeld*, met 362 platen.



Vogelkoppen, getekend door Hermann Schlegel

Hij gaat ook een partnerschap aan met de in 1838 gestichte Amsterdamse diertuin Artis. Na het overlijden van bijzondere dieren worden deze aan het Leidse

museum geschonken. Al in 1842 schrijft Hermann Schlegel over de dieren in Artis.³ Hermann laat hierin de lezer kennismaken met een aantal dieren uit de diergaarde en het eraan verbonden museum.

Hermann Schlegel beschrijft in totaal 20.000 voorwerpen. Hij voldoet hiermee aan de verplichting van het museum om een catalogus te hebben van alle bewaarde voorwerpen. Hij laat de conservatoren jaarlijks de verworpen noviteiten maken (*Notes from the Royal Zoological Museum in the Netherlands at Leyden*). Tot 1914 zijn deze bij uitgeverij Brill verschenen.

Nieuwe huisvesting

Hermann Schlegel beijvert zich omstreeks 1873 voor een betere huisvesting. De gevaren voor het verval van de collecties en het toenemende plaatsgebrek komen in elk jaarverslag aan de orde. Hij denkt aan een nieuw museum op de Grote Ruïne, de ruimte die bij de Steenshuur is vrijgekomen na de ramp met het kruidschip. De regering en de universiteit stemmen met dit plan in.

Alhoewel Hermann geen architect is, dient hij een schetsmatig plan in voor dit nieuwe museum. Hierop krijgt hij geen reactie, maar de minister stelt een commissie in onder leiding van de bekende architect Cuypers om hem te adviseren over de nieuwbouw. Hermann ziet tot zijn schrik dat de plannen van deze commissie niet overeenkomen met zijn visie: te veel tierelantijntjes, terwijl hij een strak classicistisch gebouw voor ogen heeft. Bovendien laat Schlegel er geen misverstand over bestaan dat de nieuwbouw niet alleen alles moet kunnen herbergen dat het museum nu bezit, maar ook berekend moet zijn op een flinke jaarlijkse groei.

De overheid werkt niet mee aan deze als megalomaan beoordeelde opvatting van Schlegel. Het duurt uiteindelijk tot 1913 dus bijna dertig jaar na het overlijden van Schlegel voordat de nieuwe vestiging aan de Raamsteeg gerealiseerd wordt.



Het museum aan de Raamsteeg

Overlijden van zijn vrouw en tweede huwelijk

Op 2 december 1864 overlijdt zijn vrouw Cornelia Budding plotseling. Van het gezinsleven blijft weinig over. De oudste zoon Gustav verblijft al vanaf 1857 in China en Nederlands-Indië, Leander studeert aan het conservatorium in Leipzig en de muziekavonden in huize Schlegel behoren tot het verleden.

Hermann ontmoet via een Utrechtse collega Albertine Catharina Petronella Pfeiffer (1829-1894). Hij geeft zijn genegenheid voor haar aan door een nog niet beschreven

³ H. Schlegel: *De diergaarde en het Museum van het Genootschap Natura Artis Magistra te Amsterdam, in afbeeldingen voorgesteld en beschreven* (Amsterdam, Westermen 1842).

vogel naar haar te noemen, de *Charitoris Albertinae*. Op 11 februari 1869 trouwt hij met haar in Utrecht en het paar gaat wonen op de Breestraat nr. 109.

Overlijden Hermann Schlegel

In de zeventiger jaren gaat Hermanns gezondheid snel achteruit. Hij lijdt aan de gevolgen van zwaarlijvigheid, heeft suikerziekte en staar, waaraan hij diverse keren wordt geopereerd. Het is ook merkbaar aan zijn schrijven, dat met steeds grotere letters gebeurt. Hermann laat vaak een assistent opschrijven wat hij dicteert.

Hermann blijft wel zo lang mogelijk het museum bezoeken, eerst te voet, later per rijtuig. Uiteindelijk overlijdt Hermann Schlegel op 17 januari 1884, negenenzeventig jaar oud. Vier dagen later wordt hij begraven in keldergraf 117B op de begraafplaats Groenesteeg. Het graf is door zijn tweede vrouw, Albertine Pfeiffer, een dag na Hermanns overlijden gekocht. Zelf overlijdt Albertine in 1894; zij is dan vierenzestig. In graf 117B is nog een derde persoon begraven: in 1905 wordt Aegidia Johanna Pfeiffer, een oudere, ongetrouwde zus van Albertine, in dit graf als laatste ter aarde besteld.



Graf Hermann Schlegel

Bronnen

Kallenberg, L.C.M.: *Leidse Glorie - Rondleiding over de historische begraafplaats Groenesteeg*, 2013.

Zijderveld, B. van: *Een Duitse familie in Nederland (1804-1913) – Carrièrisme en netwerken van Hermann Schlegel en zijn zonen Gustav en Leander*, 2014.

Auteur

Lodewijk Kallenberg (mei 2019)